

UVOD U ŽIVOT
I MISAO

*Johna
Wesleya*

TIMOTHY J. CRUTCHER

BIBLIJSKI INSTITUT
CRKVA ISUSA IZ NAZARETA
ZAGREB • CROATIA
EVANGELIČKA METODISTIČKA CRKVA
U HRVATSKOJ

NASLOV ORIGINALA *John Wesley: His Life and Thought*.
Copyright © 2015. Beacon Hill Press of Kansas City. Sva prava su pridržana.
AUTOR Timothy J. Crutcher

COPYRIGHT ZA HRVATSKO IZDANJE

© Crkva Božja u RH CO Isusa iz Nazareta Zagreb

GODINA IZDANJA 2023

IZDAJE Biblijski institut, Kušlanova 21, Zagreb

Crkva Božja u RH CO Isusa iz Nazareta Zagreb

Evangelička Metodistička crkva u RH

ZA IZDAVAČA dr. Perry Stepp

GRAFIČKO OBLIKOVANJE Iva Đaković

ILUSTRACIJA NA KORICAMA: iStock

LEKTURA Željka Mandić

PRIJEVOD Dalija Matijević

TISAK Stega tisak Zagreb

ISBN 978-953-8003-21-9

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001175754

Ni jedan dio ove knjige ne smije se kopirati, distribuirati niti prenositi u bilo kojem obliku niti na bilo koji način elektroničkim ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo kakvo pohranjivanje informacija i povratnih sustava bez prethodnog odobrenja izdavača u pisanom obliku, osim u slučaju kratkih citata korištenih u kritičkim prikazima i nekim drugim nekomercijalnim namjenama dopuštenim zakonom o autorskim pravima.

Mojim studentima i kolegama
s Južnog nazarenskog sveučilišta
(Southern Nazarene University)

SADRŽAJ

Predgovor za hrvatsko izdanje, 9

Uvod, 13

ŽIVOT JOHNA WESLEYA

- I. Wesleyeva Engleska u 18. stoljeću, 19
- II. Obiteljsko okruženje i rane godine:
Razdoblje 17. stoljeća i godine do 1720., 35
- III. Oxford i Sveti klub, 1720. – 1735., 45
- IV. Georgia, Aldersgate i početak pokreta
evanđeoskoga preporoda, 1735. – 1739., 55
- V. Razvoj metodizma i teološki prijepori,
1739. – 1749., 67
- VI. Smirivanje i napredak, 1750. – 1769., 87
- VII. Wesleyeva ostavština, 1770. – 1791., 103

MISAO JOHNA WESLEYA

- VIII. Wesleyeva teološka metoda, 125
- IX. Wesleyeva razmišljanja o Bogu, 137
- X. Wesleyeva razmišljanja o Stvorenju i čovjeku, 161
- XI. Wesleyevo shvaćanje grijeha, 191
- XII. Wesleyevi stavovi o Spasenju – I., 207
- XIII. Wesleyevi stavovi o Spasenju – II., 225
- XIV. Wesleyevi stavovi o Crkvi, 253

Malobrojni su teolozi u postreformacijskoj crkvenoj povijesti imali tako sveobuhvatan utjecaj kao što ga je imao John Wesley. Vođen hitnosti Kristova misijskoga naloga, snagom Božje milosti i izrazitim organizacijskim sposobnostima, Wesley je tijekom svoga života uspio kršćansku vjeru probuditi na dva kontinenta.

Crkve su se ponovno napunile, izgradila su se brojna sirotišta, pokrenuti su procesi za oslobođenje od ropstva, a poslije njegove smrti Wesleyev se pokret (nazvan i metodizam/metodistički) poput posijana zrna gorušice razgranao globalno – gotovo po čitavom svijetu, prije svega jer je upravo Wesley cijeli svijet smatrao „svojom župom”.

Danas u svijetu više od sto milijuna vjernika okupljenih u raznim crkvenim denominacijama svoju povezanost duguje Wesleyu i njegovoj osobitoj pobožnosti.

Mnogobrojne tradicionalne crkve, poput njegove izvorne Engleske crkve, doživjele su duhovnu obnovu upravo na temeljima revnosti Wesleya i njegovih suradnika.

Iako je bio čovjek crkve koji je itekako cijenio liturgiju, Wesley je smatrao da se pobožnost treba održavati u svim vidovima praktičnog života kršćanina. Zato je naglasak stavljao na iskustvo novoga rođenja vjernika i proces posvećenja ili kako je to pisao: usavršavanja kršćanina – koje je trebalo doći kao rezultat osobnog duhovnog preporoda vjernika.

Hrvatski prostor bio je rubno zahvaćen metodističkim pokretom. Prve su zajednice nastale u Srijemu, a potom u Istri – velikim dijelom unutar nacionalnih manjina Slovaka, Nijemaca

i Talijana, ali danas većina evandeoskih crkava koje postoje u Hrvatskoj u svoju su pobožnost integrirale neke elemente Wesleyeve obnove bez obzira jesu li izravno ili posredno bili u doticaju s metodizmom.

Crkvene konferencije, okupljanja malih grupa vjernika po kućama, molitvena bdijenja, ulične evangelizacije i obilato korištenje duhovne glazbe samo su neke sastavnice bogate i slojevite baštine koju su nam ostavili Wesley i metodisti, a danas su samorazumljivi dijelovi pobožnosti mnogih crkava.

Danas se i među pripadnicima mladih generacija budi interes za neprolaznu i nepropadljivu baštinu kršćanske Crkve, kao i za njezinu protestantsku tradiciju. Upoznati ju i proučiti nezamislivo je bez imena, misli i djela Johna Wesleya.

Ova knjiga nije začinjena hagiografskim „šećerom” koji se učestalo može naći u biografijama suvremene inozemne i hrvatske crkvene historiografije. Crutcher čitateljima daje uvid u Wesleyevu ljudskost, osobne borbe – pa i propuste. Knjiga je napisana i pripovjedački pa se čitatelj može prepoznati i u ulozi Wesleyeva suputnika. A u njegovu životu uzbuđenja nije manjkalo – doživio je olujna nevremena putujući brodom, prelazio je šest tisuća kilometara na godinu putujući kočijom ili na konju, izvukao se iz požara, susretao ljude iz udaljenih krajeva, Indijanaca, surađivao je sa predstavnicima različitih kršćanskih konfesija poput luteranskih pijetista i Moravaca, održao je više od četrdeset tisuća propovijedi...

Uistinu, čitatelj će biti nagrađen slojevitim uvidom u život strastvenog evangelizatora i slugu Gospodnjeg vlč. Johna Wesleya.

Vatroslav Župančić

predsjedavajući pastor Evangeličke metodističke crkve u Hrvatskoj

Za mnogobrojne ljude iz crkava protestantske tradicije, osobito za one koji pripadaju nekoj od denominacija koje su proistekle iz metodističkog pokreta, John Wesley predstavlja istaknutog čovjeka i teologa. Ova je knjiga pokušaj da čitateljima omogući osnovno snalaženje u biografiji Johna Wesleya, kao i u najvažnijim dijelovima njegove teološke baštine. Osmišljena kao jednostavan uvod u proučavanje vrlo složene osobe, namijenjena je, prije svega, studentima koji se pripremaju za svećeničku službu, ali i laicima koji žele saznati više o tom velikom misliocu, širitelju i navjestitelju evanđelja. Zato je ova knjiga prikladnija za crkvu, nego za formalnu, akademsku sredinu. Nadam se da će biti i svojevrsni most između crkve i akademske zajednice, pružajući pomoć u proučavanju i razumijevanju Wesleya te da će čitatelja pripremiti za dublji i podrobniji pristup.

U prvom dijelu knjige predstaviti ćemo ukratko Wesleyev život. Počet ćemo s pregledom povijesnog i društvenog konteksta, a potom upoznati čitatelja s njegovim djetinjstvom i razdobljem rane zrelosti. Navest ćemo odabrane događaje s kojima je započela njegova služba i opisati rano razdoblje pokreta evanđeoskog preporoda čiji je Wesley bio sudionik i predvodnik. Završit ćemo s dva poglavlja koja opisuju kasnije razdoblje njegova života. U tom kratkom biografskom pregledu pokušat ćemo obuhvatiti najvažnije pojedinosti Wesleyeva privatnog života. Objasniti ćemo i kako se njegov život i rad uklapaju u širu društvenu sliku.

U drugom dijelu knjige razmatrat ćemo temeljne Wesleyeve teološke postavke koje on dosljedno obrađuje u svojim propovijedima i drugim pisanim radovima. Wesleya bismo, naime, mogli nazvati teologom svojega vremena jer su njegovu teologiju oblikovale konkretne društvene okolnosti, prilike i potrebe. Iz njih je proisteklo od svačega pomalo; poneka prigodna propovijed ili kratki traktat. Svoju teološku građu Wesley nikada nije sustavno sredio. Zato je svako pojednostavljivanje Wesleyeve ostavštine proizvoljno. S obzirom na to da tu povijesnu i teološku građu nastojimo urediti, predstavljanje Wesleya kao teologa počinjemo s njegovom teološkom metodom, a tek potom istražujemo njegove temeljne stavove o Bogu, stvorenju, čovjeku i grijehu. Usmjerit ćemo se i na Wesleyevo razumijevanje velike drame spasenja, kako na općoj, tako i na razini neposrednog procesa spasenja i njegova očitovanja u društvenom životu Crkve.

Budući da je ova knjiga osmišljena kao uvod u Wesleya, potrebno je naglasiti da su njegov život i rad bili puno složeniji i sadržajniji nego što je to u knjizi predstavljeno. U pokušaju da izdvojimo najvažnije događaje iz njegova života i temeljnih postavki misaonog sustava, nužno je bilo izostaviti mnogobrojne živopisne pojedinosti. Tako počinje svako zahtjevnije putovanje i učenje, a čitatelj ne treba sve ovdje rečeno tumačiti kao završnu riječ. Cilj ove knjige je dati širu i što jasniju sliku o jednom velikom čovjeku u vremenu u kojemu je živio. Zato smo i zaobilazili pojedinosti koje bi tu sliku mogle „zamutiti”. Iako vjerujemo da je Wesleyeva teološka vizija cjelovita i povezana, moramo priznati da u njegovim različitim pisanim radovima ona nije uvijek bez proturječja. Ipak, nedosljednosti

je lakše prepoznati ako raspoložemo širim uvidom u njegovo cjelovito djelo. Uostalom, Wesleyevim nedosljednostima bave se brojni povjesničari i sustavni teolozi. Oni koji tek počinju upoznavati Wesleya te nedosljednosti mogu slobodno i zanemariti.

Cilj ovog rada prvi je susret s Wesleyem. Zato smo se najvećim dijelom usredotočili na njegove pisane radove, osobito na dnevničke zapise i propovijedi, umjesto da navodimo što su drugi ljudi o njemu mislili i govorili. Mišljenja drugih ljudi svedena su na najmanju moguću mjeru, a korišteni citati preuzeti su isključivo iz Wesleyevih radova, osim ako nije drukčije navedeno. Citirajući Wesleya, pokušali smo pružiti dovoljno informacija kako bi čitatelja osposobili za samostalno traženje navedenih citata i u drugim izdanjima Wesleyevih djela. Također, gdje god je to bilo moguće, navodili smo svezak i stranicu (npr. 8:13), gdje se rečeni citat pojavljuje u Djelima Johna Wesleya, knjige tiskane u povodu dvjestote godišnjice njihova objavljivanja (The Works of John Wesley, Oxford University Press and Abingdon Press, 1980-2013). Kada to izdanje bude završeno, predstavljat će standardni prikaz Wesleyevih radova na engleskom jeziku. U radovima koji još nisu obuhvaćeni tim izdanjem, citati su preuzeti iz prethodnog standardnog izdanja. Citate preuzete iz trećeg izdanja knjige Djela Johna Wesleya (The Works of John Wesley urednika Thomasa Jacksona, Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 1978) označili smo kao „Jackson”, uz navođenje sveska i stranice. Citate Wesleyevih kasnijih pisama preuzetih iz djela Pisma velečasnoga Johna Wesleya (The Letters of the Rev. John Wesley,

A.M., urednika Johna Telforda, London: Epworth, 1931), označili smo kao „Telford”, uz navođenje sveska i stranice.

To je, dakle, naša zacrtana trasa na putu prema otkrićima koja su tek pred nama. Plan toga puta ima smisla samo ako se njime i koristimo. Započnimo sada naše putovanje.

ŽIVOT
Johna Wesleya

Da bi se shvatio pisac poput Johna Wesleya, ili bilo koji drugi pisac iz prošlosti, potrebno je barem donekle poznavati okolnosti u kojima je živio i pisao. Sadržaj uvijek proizlazi iz konteksta. Pisce valja promatrati unutar povijesnog i društvenog konteksta u kojemu su živjeli kako bismo ih bolje razumjeli, a osobito one koji su živjeli stoljećima prije našega vremena. Svijet kojemu su se obraćali bio je drugačiji od našega. Podrazumijevao je neke druge probleme i drugačiji sustav vrijednosti. Kada to znamo, lakše ćemo razumjeti o čemu su govorili. Svakako, pri tome treba biti pažljiv, povijesnim podacima treba pristupati s dužnim poštovanjem, s obzirom na to da nismo u stanju u potpunosti razumjeti čak ni svoje postojeće okruženje. Nerijetko ne razumijemo ni okolnosti u kojima živimo, tako da je izgledno da ne možemo u cijelosti razumjeti ni vrijeme kojemu nismo svjedoci. Makar i nesavršeni pokušaji da razumijemo povijesni kontekst u kojemu je Wesley živio i djelovao pomažu nam da ne čitamo njegova djela kao da su napisana danas. Ponekad nam upravo ta vremenska, ali i svaka druga udaljenost i različitost, omogućuju da jasnije razumijemo njihov rad.

John Wesley živio je od 1703. do 1791. godine u Engleskoj, koja je tada zauzimala jugoistočni dio Britanskog otočja. Bilo je to razdoblje velikih promjena u kojemu su stare društvene strukture naslijeđene iz srednjeg vijeka ustupale mjesto strukturama koje su sličnije današnjima. Događale su

se promjene u religiji, politici, svjetonazoru i gospodarstvu. Promijenio se čak i kalendar.

Wesley je te društvene promjene živio i na njih je reagirao. I danas se još uvijek raspravlja o tome kako se on odnosi prema svojoj kulturi. Mnogi ljudi, a osobito nasljednici wesleyanskih metodista, smatrali su da je važno naglasiti kako je Wesleyev život u velikoj mjeri bio reakcija na korupciju koja je tijekom 18. stoljeća vladala u britanskoj crkvi i društvu. Wesley je imao učinkovit odgovor na obilježja toga vremena, poput, primjerice, manjeg interesa ljudi da dolaze u crkvu ili porasta broja siromašnih u gradovima. Neke druge pojave koje su pobuđivale Wesleyev osjećaj za zajedništvo, kao što su njegovo protivljenje Američkoj revoluciji ili odbijanje da se službeno povuče iz Engleske crkve, imale su, međutim, nešto manji značaj.

Tijekom posljednjih pola stoljeća, povjesničari su postupno usvajali drugačiji pogled na 18. stoljeće, a mnogi su kršćani iznova počeli pokazivati interes za ono što ih povezuje s drugim kršćanima, umjesto da se bave samo onim što ih razdvaja. Suvremeni biografi Johna Wesleya danas u većoj mjeri ističu ono što je Wesleya povezivalo s vremenom u kojem je živio i s matičnom crkvom. Na temelju tih poveznica, neki čak pokušavaju istaknuti Wesleya kao univerzalno relevantnu kršćansku osobnost, a ne samo kao pokretača metodističkog protestantizma.

Obje perspektive, međutim, imaju svoje dobre i loše strane, ali oni koji se tek počinju baviti Wesleyem trebali bi biti otvoreni i za jednu i za drugu. Wesleya je, naime, oblikovalo vrijeme u kojemu je živio. Istodobno, bio je i izazov svojem vremenu. Bio je predstavnik „srednjega puta” anglikanstva,

ali u isto vrijeme i oštri trn u tkivu te crkvene institucije. Bio je čovjek koji je predstavljao neke od ideala svojega vremena, ali svoje je slušatelje isto tako podsjećao da se engleski način života udaljio od svojih ideala na mnoge načine.

Izdvojili smo neke od temeljnih odrednica Wesleyeva društvenog konteksta koji će nam pružiti korisnu pozadinu za bolje razumijevanje njegova života i djela. Iako ćemo samo zagrebati površinu dubokih društvenih promjena i promišljanja toga vremena, čitatelju koji nije preciznije upoznat s društvenim previranjima Engleske 18. stoljeća, to bi trebalo biti dovoljno za osnovni uvid. Tako ćemo, primjerice, pobliže razmatrati društvena previranja vezana za službenu protestantsku Englesku crkvu, aktualna politička zbivanja, intelektualno ozračje toga vremena, kao i načine na koje se ondašnje društvo mijenjalo. Objasniti ćemo ih, a potom i nagovijestiti zašto su baš oni važni za pravilno razumijevanje Wesleya.

SLUŽBENA PROTESTANTSKA ENGLESKA CRKVA

Da bi se shvatio kontekst u kojem Wesley živio i djelovao, dobro je započeti s Engleskom crkvom koju danas nazivamo Anglikanskom crkvom. To je crkva u kojoj se Wesley razvijao, zaredio, a potom s njom i borio suočavajući se s izazovima i poteškoćama koje je u velikoj mjeri sam potaknuo. Većini danas živućih ljudi poznat je koncept odvajanja crkve i države, međutim, u Wesleyevo vrijeme to nije bilo tako. Stav većine Engleza toga vremena bio je da su crkva i država nerazdvojive sastavnice ljudskog društva koje trebaju surađivati za opće dobro.

No 1534. godine, gotovo dvije stotine godina prije Wesleya, kralj Henrik VIII. razdvojio je Englesku crkvu od Rimske. Sam je sebe postavio za poglavara crkve i države. Kao i većina ljudi Wesleyeva vremena, kralj je vjerovao da vlada prema božanskom pravu. Neposlušnost kralju podrazumijevala je, dakle, neposlušnost Bogu. Crkva i država bile su nerazdvojno povezane u osobi kralja, što je snažno utjecalo na englesko društvo i izvan kraljevske palače. Tako su, primjerice, biskupi Engleske crkve bili istodobno članovi Doma lordova i Gornjeg doma Engleskog parlamenta. To im je osiguravalo političku moć, ali ih je pritom ometalo u pastoralnoj brizi za povjereni im vjersku zajednicu. I mnogi drugi kraljevski službenici, poput sudaca, pripadali su kleru. Naposljetku, postojali su zakoni koji su propisivali anglikanska vjerovanja i vjersku praksu. Religija je, dakle, snažno prodirala u područje prava i nije se bavila samo pitanjem morala i osobnih uvjerenja.

Engleska crkva bila je čvrsto usađena u temelje engleskog društva. Bila je nositeljica jedine službene religije u zemlji. Samo oni pripadnici Engleske crkve koji su redovito sudjelovali u obredu Gospodnje večere mogli su doći do političkog položaja. Ipak, već u Wesleyevo vrijeme, službeno se toleriralo one koji se nisu slagali s učenjem i crkvenom organizacijskom strukturom. Međutim, takva tolerancija nije značila i slobodu vjeroispovijesti. Takozvani „vjerski disidenti” ili „nekonformisti” nisu bili proganjani, iako je njihov stav bio, zapravo, ilegalan. Bili su izloženi ozbiljnim društvenim ograničenjima i mnogi od njih nisu bili zadovoljni s anglikanskom monarhijom u Engleskoj. Ipak, unija crkve i države koju je utemeljio Henrik VIII. pokazala

se vrlo izdržljivom. Počela se raspadati tek u Wesleyovo vrijeme.¹

Poznavanje ovih činjenica važno je zato što je Wesley uvijek imao dvosmislen odnos prema svojoj „majci crkvi”. S jedne strane, otvoreno je branio službeni crkveni sustav i tvrdio da je Bog temelj svake vlasti i da kraljevi vladaju božanskim pravom, što je kasnije koristio kao argument kada se protivio Američkoj revoluciji. Protivio se ideji da se njegovi metodisti nazivaju disidentima i do smrti je ostao anglikanski svećenik. S druge strane, često je djelovao na način koji je bio u suprotnosti ovim načelima. Misiju crkve da spašava duše i čini ljude svetima smatrao je vrijednijom od anglikanskih struktura koje su trebale tu misiju podupirati. Davao je prednost propovjednicima laicima, nije poštovao granice među župama i samostalno je zaređivao svećenike. Wesley je bio dio okoštale crkvene strukture, ali često joj je bio i izazov. Vjerski su disidenti, pak, bili izvanjski izazov toj istoj strukturi. Nakon Američke revolucije, Wesley je ohrabrivao američke metodiste da djeluju kao slobodna i nezavisna crkva kojoj nije potrebna potpora vlasti. Tako je Wesley zastupao temeljnu pretpostavku o povezanosti crkve i države, no istodobno se priklanjao izvornim kršćanskim idealima. Njegovo protivljenje pojedinim dijelovima crkveno – državnog ustroja donijelo mu je tijekom života mnoge nevolje.

1 Poglavlje I. To je vrijeme prodiranja sekularnih ideja u englesku kulturu, iako su i desetljećima ranije bile prisutne. Za više informacija vidjeti u J. C. D. Clark's *English Society 1660. – 1832.*, (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2000.)

Politička povijest Engleske 18. stoljeća bila je duboko povezana s vjerskim pitanjima. To je bila i pozadina promišljanja vjere i politike ljudi toga doba. Vjerska su pitanja čak oblikovala i englesku vanjsku politiku i odredila mjesto Engleske na svjetskoj političkoj pozornici.

Engleski političko – religijski preokret počeo je s reformacijom u tridesetim godinama 16. stoljeća. Vrhunac je dosegno u razdoblju između 1642. i 1651. godine, za vrijeme engleskih građanskih ratova, kao i u doba desetogodišnje puritanske vladavine od 1649. – 1659. Upravo su puritanci u Engleskoj crkvi bili ti koji su htjeli očistiti je od ostataka rimokatoličkih liturgijskih elemenata – htjeli su da bude sličnija ostalim protestantskim crkvama na europskom kontinentu. Do Wesleyeva vremena većina sudionika tog društvenog pokreta više nije bila živa, ali u kolektivnoj memoriji Engleza ti su događaji izazivali strah i zabrinutost. Iako su građanski ratovi imali svoja ekonomska ishodišta, narod ih je pamtio kao vjerske sukobe u kojima su radikalni protestanti ubili kralja, protjerali njegovu sina, a potom bezuspješno pokušavali upravljati zemljom namećući svoje radikalne vjerske stavove.

Takvi su događaji mnogim anglikancima pokazali koliko opasan može biti vjerski fanatizam. Ne samo da se ljudi nisu slagali zbog doktrine i vjerske prakse, nego su bili snažno emocionalno angažirani i spremni ubijati u ime svojih ideja. Zbog sjećanja na sukobe s puritancima ljudi su postali sumnjičavi prema svakoj prenaglašenoj vjerskoj osjećajnosti koja je odstupala od „normalnog” moralnog obrasca i umjerenog sudjelovanja u aktivnostima crkve, bez obzira na to radi li

se o anglikanskoj ili nekoj od priznatih nekonformističkih crkava. Vjerski zanos smatrao se neprihvatljivim i tumačio kao moguća prijetnja miru i stabilnosti u zemlji.

Sve navedeno pomaže nam da razumijemo zašto se Wesley suočio s tako ozbiljnom opozicijom. Jedno je, naime, imati nekoliko čudnih propovjednika koji žele da su religiozniji od njih samih, no sasvim je drugo ako poticanje vjerske revnosti vodi u građanski rat. Kao što ćemo vidjeti, Wesley je tijekom života iskusio ne samo osudu društvenih elita, nego i nasilje prema metodistima koje je dolazilo iz nižih društvenih slojeva.

Sukob s puritancima također je utjecao na oblikovanje teološkog ozračja u Engleskoj crkvi koja je obnavljanjem monarhije ponovno stekla službeni položaj koji je ranije uživala. Puritanci su željeli izbrisati obilježja „visoke crkve”, kao što su, primjerice, stroga hijerarhija i strogo zadana liturgija, a novi su se anglikanski vođe zalagali upravo za obnovu visokocrkvenih obilježja. Puritanci su, teološki gledajući, bili uvjereni kalvinisti koji su naglašavali potpunu čovjekovu iskvarenost i zastupali doktrinu predodređenja. Anglikanskim je vođama zato bilo lako naglasiti njihove, uvelike drugačije teološke naglaske – poput težnje za svetošću i milosti činjenjem dobrih djela ili ideje da ljudski život nije predodređen i da ljudi posjeduju slobodnu volju.

Nametanje antipuritanskih ideja u crkvi prisililo je mnoge svećenike, uključujući oba Wesleyeva djeda, da odstupe sa svojih pozicija u Engleskoj crkvi i postanu disidenti. Takvi su stavovi također prodrli u obrazovne institucije Engleske crkve, poput Oxforda. Na Oxfordu se, naime, obrazovao i Wesley. Bio je, dakle, izložen objema stranama ove društvene i teološke debate. Vidjet ćemo da su njegovi osobni stavovi

bili, zapravo, dinamičan spoj stavova puritanaca i službene Engleske crkve.

Okolnosti u Engleskoj nisu se smirile ni kada je 1660. godine Parlament pozvao prognanog sina engleskog kralja Karla I. – kojem je prethodni saziv Parlamenta dao odrubiti glavu – da se vrati iz progonstva i ponovno zauzme englesko prijestolje. Karlo II. je godine progonstva proveo u Francuskoj i bio je sumnjiv iz dva razloga. Prvo, Francuska je tijekom nekoliko stotina godina bila engleski neprijatelj i suparnik. Drugo, Francuska se čvrsto držala svog katoličanstva i podložnosti Rimu, što ju je dodatno činilo ne samo političkim, već i vjerskim neprijateljem Engleske.

Karlo II. sada je, dakle, trebao biti poglavar protestantske Engleske crkve i sve su njegove veze s rimokatoličanstvom bile itekako sumnjive. Sumnje su se, uostalom, pokazale opravdanima jer Karlo se u svojoj posmrtnoj postelji ipak odlučio ponovno pridružiti Rimokatoličkoj crkvi. Problem je postao još veći tijekom vladavine njegova brata Jakova II., čije su sklonosti prema Francuskoj i rimokatoličanstvu konačno dovele do revolucije. Sedam predstavnika engleskoga plemstva pozvalo je njegovu protestantski opredijeljenu kćer Mary i njezina muža, Nizozemca Vilima Oranskog, da povedu napad na Englesku i spase englesko protestantsko prijestolje. Nakon nekoliko manjih okršaja 1688. godine, koji su se u Wesleyevo vrijeme pamtili kao Slavna revolucija, Jakov je pobjegao natrag u Francusku, a Parlament je priznao Vilima i Mary za vladare, iako je prethodni kralj još uvijek bio živ.

Ta je promjena na čelu monarhije dovela do pojave dvije važne političke struje u Engleskoj koje su se postupno organizirale kao političke stranke. Vigovci (Whigs) su naglašavali

važnost i ulogu engleskog Parlamenta tražeći za njega veće ovlasti, dok su torijevci (Tories) zastupali stav da kralj treba zadržati središnji autoritet i da mu se u svemu treba pokoravati.

Slavna revolucija imala je dalekosežan utjecaj na Wesleyev život, iako se dogodila petnaest godina prije njegova rođenja. Većina Engleza nije se tada opredijelila ni za kralja, ni za njegove suparnike. Kada se prašina naposljetku slegla, narod je prihvatio novu situaciju i zakleo se na vjernost novim monarhima. Međutim, jedna značajna manjina nije mogla prihvatiti novonastalu situaciju. Vjerovali su da kralj može vladati jedino prema božanskom pravu i da to ne mogu promijeniti ljudi, plemići, parlament, ni bilo tko drugi. Oni se nisu mogli zakleti na vjernost novom kralju zato što su vjerovali da je Jakov II. još uvijek njihov pravi kralj – iako se nisu slagali s njegovim vjerskim i političkim nazorima. Bili su poznati kao „neprisegnuti” jer su odbili prisegnuti na vjernost novom kralju. Zbog toga su bili isključeni iz vjerskog i političkog života Engleske. Kao što ćemo vidjeti, Wesleyeva majka Susanna prema njima je gajila simpatije, što je stvaralo napetosti u domu obitelji Wesley.

Mary je umrla 1694. godine, a Vilim je vladao sam kao kralj do svoje smrti, 1702. godine. Na prijestolju ga je naslijedila druga protestantski orijentirana kćer Jakova II. – Anne. Do njezine je krunidbe Jakov preminuo, tako da je bilo i manje principijelnih razloga protiv ustoličenja nove kraljice. No još uvijek je bilo onih koji su vjerovali da su muški potomci kralja Jakova, posebice njegov sin Jakov i unuk Karlo, punopravni vladari Engleske. Nazivali su se jakobiti i povelili su pobunu s namjerom da englesko prijestolje zauzmu ili stari pretendent, Jakov III., ili mladi pretendent, Karlo III., što je Englesku uvelo u pedesetogodišnje razdoblje političkih nemira.

Vilim i Mary nisu imali djece koja bi mogla naslijediti englesko prijestolje, a to je vrijedilo i za kraljicu Anne i njezina supruga. Parlament je stoga odredio da kraljevska nasljednica bude unuka prethodnog kralja Jakova I. koji je vladao 1603. – 1625., čime se osiguralo protestantsko kraljevsko prijestolje. Kraljica Anne umrla je 1714. godine, kada je Wesley imao tek jedanaest godina. Kralj Engleske postao je George I., izborni knez njemačke dinastije Hannovera i već je 1715. godine u sjevernoj Engleskoj i Škotskoj buknuo veliki ustanak jakobita² poznat kao Petnaesta. Sljedeći ustanak dogodio se 1745. godine, zvan, predvidljivo, Četrdesetpeti. Bližilo se vrijeme početka Wesleyeva pokreta evanđeoskog preporoda. Uz to, postojala je stalna prijetnja da će Francuska napasti Englesku i pokušati pomoći nasljednicima Jakova II. da se domognu prijestolja i uvedu rimokatoličanstvo. Te su prijetnje nestale tek s britanskim vojnim pobjedama nad Francuskom tijekom četvrtog, petog i šestog desetljeća 18. stoljeća i dolaskom Georgea III. na prijestolje 1760. godine. Ubrzo se počela nazirati i prijetnja borbe Amerike za nezavisnost.

Poznavanje političke pozadine pomaže nam kako bismo bolje razumjeli neke dijelove Wesleyevih pisanih radova, kao i reakcije ljudi na njih. Trebamo biti svjesni i da je Wesleyevo vrijeme bilo vrijeme političke nesigurnosti, o čemu je on često pisao. Mnoga njegova djela odražavaju čovjeka koji govori o nemirnim vremenima. Wesley je kod ljudi pokušavao umiriti nepotrebne strahove, ali se činjenicom nesigurnosti ovoga svijeta koristio da bi pažnju ljudi usmjerio prema onostranom svijetu.

² Ovaj naziv ne trebamo miješati s jakobincima, pripadnicima revolucionarne frakcije u Francuskoj 18. stoljeća. Naziv jakobiti proizlazi iz imena Jakov, opaska urednika.

Također, poznavanje političke pozadine pomaže nam da razumijemo zašto je Wesley tako često bio izložen optužbama za papizam, što je tada bio često korišten i podrugljiv naziv za rimokatoličanstvo. Takve su optužbe za njega predstavljale i političku i vjersku prijetnju i difamaciju. U takvom političkom ozračju isključivosti, Wesleyevi argumenti afirmacije i uključivosti često su bili pogrešno shvaćeni i tumačeni. Sve što je rekao, a da je previše zazvučalo kao puritanska ili rimokatolička teologija, izložilo ga je napadima anglikanaca koji su to iskorištavali za poticanje sukoba među predstavnicima različitih teoloških strana. Wesley se tako našao unutar svojernog teološkog trokuta, odnosno puritanskih, rimokatoličkih teoloških stavova i onih službene Engleske crkve. Budući da je često bio prisiljen braniti se od vrlo različitih i međusobno suprotstavljenih ideoloških napada, njegova je obrana često zvučala konfuzno, ponekad sasvim kontradiktorno. Što bolje razumijemo političko – vjersku pozadinu njegova djelovanja, bolje ćemo razumjeti i njegovu reakciju na konkretna društvena zbivanja.

INTELEKTUALNO OZRAČJE

Iako se može činiti kao da politika i religija u potpunosti dominiraju društvenim životom toga vremena, one ipak nisu bile jedino što se događalo na javnoj pozornici života Engleske 18. stoljeća. Wesleyevo se vrijeme često naziva „razdoblje razuma” i obilježeno je mnogobrojnim promjenama na intelektualnoj razini, naročito u području znanosti i filozofije. Ponekad je Wesley odobravao nove ideje, a ponekad im se suprotstavljao.

Iako se divio razumu, filozofiji i znanosti, uviđao je njihova ograničenja. Ta proturječnost značajno obilježava način njegova razmišljanja.

Tijekom Wesleyeva života rasla je važnost znanosti i afirmacija znanstvenih disciplina u engleskoj kulturi. Ljudi su tražili znanstveno utemeljeno znanje i pomalo usvajali znanstveni pogled na svijet. Ubrzo nakon što je ponovno ustoličen za kralja, Karlo II. osnovao je Londonsko kraljevsko društvo (Royal Society of London) s ciljem promoviranja prirodoslovnih znanosti. Društvo je bilo poznatije pod nazivom Kraljevsko društvo. To je značilo službenu kraljevsku potporu poboljšanju položaja znanosti i javno odobravanje znanstvenih projekata. Slavni predsjednici Kraljevskog društva, kao što je, primjerice, bio Isaac Newton (1643. – 1727.), usmjeravali su pažnju javnosti na znanost. Znanstvena otkrića, posebice u području tekstilne tehnologije i upotreba parnog stroja, stavila su Englesku na prvo mjesto industrijskog svijeta, a znanošću su se počeli baviti i pripadnici najviših društvenih slojeva.

Antagonizam koji mnogi danas osjećaju između znanosti i vjere u Wesleyevo vrijeme nije bio razvijen. Mnogi ugledni engleski znanstvenici, poput Isaaca Newtona i Josepha Priestleya, javno su isticali svoje vjerske nazore, iako ne uvijek u okvirima tradicionalnog kršćanskog nauka. Većina ljudi smatrala je da se vjera u Boga i znanost nadopunjavaju. Čak su je mnogi smatrali prirodnom posljedicom vjere u Boga. Nije samo većina znanstvenika vjerovala u Boga, već je i mnogo uglednih biskupa Engleske crkve veličalo znanost, a svećenstvo je često bilo uključeno u potragu za znanstvenim odgovorima.

Wesley je u tom kontekstu bio čovjek svojega vremena. Zanimao se za znanost, uživao je čitati o novim izumima i otkrićima, posebice ako su obećavali poboljšanje uvjeta života. Sam je pisao o elektricitetu i sastavio je popularni popis kućnih lijekova pod nazivom Jednostavno liječništvo, za koji je tvrdio da je empirijski utemeljen.³ Na školi koju je osnovao u Kingswoodu, među svećenicima i svojim metodističkim propovjednicima, poticao je studiranje znanosti. Tvrdio je da je znanost važna za razumijevanje Biblije.⁴ Wesley je smatrao da znanost pomaže vjeri i da joj nije prijetnja.

Međutim, filozofija koja je izrasla iz znanosti bila je nešto sasvim drugo. Sve dok je znanost bila praktična i dok je omogućavala ljudima da razumiju pojavni svijet oko sebe, Wesley ju je prihvaćao. Čak je imao i svojevrstni znanstveni pristup vjerskim pitanjima. Kada je znanost ponudila naturalistički pogled na svijet i počela negirati ulogu božanske intervencije, Wesley joj se svom snagom suprotstavio. Uz to što je iskazivao interes za znanost, Wesley je također vjeroval u duhove i vještice. Zastupao je stav ograničenosti znanstvenih zspoznaja i uključenosti božanske providnosti koja je djelovala u skladu s fizičkim uzrocima stvari. Znanost je, dakle, za Wesleya bila važna, no odbacio je njezine filozofske postavke. Takav je stav zastupao tijekom cijeloga života, što je i vidljivo u njegovim radovima.

3 Predgovor djelu *Primitive Physick* (Jackson 14: 307–18).

4 Vidi: „An Address to the Clergy”, ¶2 (Jackson 10: 483). Poglavlje II.

U 18. stoljeću pojavile su se promjene u mišljenju i načinu života. Većina tih promjena bila je postupna, ali nepovratna. Društvena slika Engleske polako i sigurno se mijenjala. Razvijala se trgovina, a život u gradovima postajao je sve živahniji. Wesley je prepoznao mogućnosti služenja koje je tradicionalna službena crkva propuštala obavljati.

Mnoge značajne društvene promjene bile su ekonomske prirode, potaknute razvojem tehnologije i novim mogućnostima trgovinske razmjene. Tijekom najvećeg dijela svoje povijesti, Engleska je bila ruralno društvo čije su osnovne gospodarske djelatnosti bile poljoprivreda i stočarstvo, a potom i manufaktura izrade odjeće. Jedino je London bio značajnije gradsko središte i većina je građana radije živjela u okolici, nego u samom gradu. U gradovima su se okupljali trgovci radi prodaje svoje robe i pripadnici viših društvenih slojeva koji su željeli biti na izvoru društvenih događanja. No sve se to polako mijenjalo tijekom Wesleyeva života.

Novi načini proizvodnje potaknuli su ljude da iz ekonomskih razloga žive bliže jedni drugima. Ljudi su počeli odlaziti u gradove da bi pronašli posao. Zbog toga su nerijetko ostajali bez potpore obitelji i sumješтана, a upravo su takve veze podupirale stabilnost engleskog društva. Ljudi su postali ranjivi pred životnim okolnostima i nedaćama, izloženi iskušenjima gradskog života u anonimnosti. Službena se crkva teško prilagođavala takvim društvenim promjenama, a župni je crkveni sustav sve manjem broju ljudi osiguravao prikladnu pastoralnu potporu. Ljudi su sve manje dolazili u crkvu, a društveni je moral opadao.

Neovisno o tome promatra li se Wesleyevo djelovanje u kontekstu crkve, ili kao odstupanje od nje, ostaje činjenica da su njegove najvažnije aktivnosti proistekle upravo iz tih društvenih promjena. Okupljanje ljudi u zajednice i propovijedi na otvorenom ispunjavale su duhovne potrebe ljudi koje tradicionalna crkva toga vremena nije mogla zadovoljiti. Metodistički pokret u prvom se redu razvio u gradovima i ruralnim područjima gdje Engleska crkva nije bila prisutna. Čak se i Wesleyeva služba milosrđa, poput osnivanja ustanova za liječenje siromašnih ili osnivanje škola za djecu rudara, treba razumjeti kao reakciju na rastuću neučinkovitost tradicionalnog sustava društvene potpore.

Jedna od važnih promjena, koja, zapravo, nije bila toliko svojstvena za Wesleyevo vrijeme, svakako je utjecala na način na koji danas razumijemo što se tada događalo. Sredinom Wesleyeva života, Engleska je promijenila kalendar i stvorila dva potpuno odvojena sustava bilježenja datuma i događaja. Stari julijanski kalendar bio je u uporabi još od vremena Rimskog carstva. Prema tom kalendaru svaka je godina imala točno 365 dana i 6 sati. Problem je bio u tome da je takvo mjerenje uzrokovalo kašnjenje od 11 minuta i kalendarska je godina zaostajala za sunčevom godinom prilikom računanja ekvinoxija i solsticija. Papa Grgur XIII. je 1582. godine riješio tu poteškoću za katoličke zemlje uvođenjem gregorijanskog kalendara, koji je bio točniji i koji je izravnao razliku između sunčeve i kalendarske godine. Protestantska Engleska nije isprva željela slijediti ovu katoličku ideju, što se do pedesetih godina 18. stoljeća pretvorilo u ozbiljan problem. No Englezi su ipak usvojili novi kalendar i prilagodili svoje datume drugima. Kada je Wesley rođen, kalendar je pokazivao datum 17. lipnja 1703. No, poslije

1752. godine, Wesley je prema gregorijanskom kalendaru koji je tada bio u uporabi slavio svoj rođendan 28. lipnja. U isto vrijeme, Engleska je ponovno počela obilježavati dolazak nove godine 1. siječnja. Do tada je, pravno gledajući, godina počinjala 25. ožujka, što objašnjava zašto su mnoga Wesleyeva pisma napisana s dva datuma, npr. veljača 1740./41. Drugi istaknuti datum u skladu je s današnjim računanjem vremena.

Puno se toga još može reći o vremenu u kojem je Wesley živio i djelovao, ali za sada je ovo dovoljno za razumijevanje Wesleyeva društvenog konteksta. A sada ćemo govoriti o njegovu životu.

II.

OBITELJSKO OKRUŽENJE I RANE GODINE RAZDOBLJE 17. STOLJEĆA I GODINE DO 1720.

Kada se istražuje nečiji život, teško je započeti „od početka” jer je „početak” često vrlo teško definirati. Možemo, primjerice, započeti s datumom rođenja, ali i taj se događaj zbiva u nekom društvenom kontekstu, okružen događanjima koja će imati veliki značaj u oblikovanju tek započetoga života. Iako se mnogo toga može naučiti iz pažljivog proučavanja prošlosti obitelji Wesley, započet ćemo s jednostavnim prikazom života Johnovih roditelja prije nego se on rodio.⁵ Nakon toga, opisat ćemo i nekoliko epizoda iz njegove mladosti koje su on, ili njegovi roditelji, smatrali dovoljno važnim da ih zapišu, a poglavlje ćemo završiti opisujući mladića koji odlazi studirati na Sveučilište u Oxfordu.

John Wesley odrastao je u obitelji koja je je utjelovila mnoge vjerske prijepore koje smo naveli u prethodnom poglavlju. Roditelji su se držali svojih načela. Vratili su se u Anglikansku crkvu iako su odrastali u obiteljima uvjerenih disidenata. Oboje su upoznali svoju djecu s bogatom bogoštovnom baštinom nekonformista i puritanaca, ali i s načelima „velike crkve” koja su ih ponovno privukla u zajedništvo Engleske crkve.

Majka Johna Wesleya rođena je kao Susanna Annesley, kći Samuela Annesleya (1620.–1696.), vodeće osobe među

⁵ Za više informacija o Wesleyevoj obitelji vidi rad u dva sveska autora Martina Schmidta, *John Wesley: A Theological Biography*, preveo Norman P. Goldhawk (New York, Abingdon, 1963.)